GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 6
November-December: 2025

સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને ઉચ્ચ પ્રાથમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ

ચંદુલાલ ગોહિલ
રીસર્ચ સ્કોલર, શિક્ષણશાસ્ત્ર વિભાગ, સુરેન્દ્રનગર યુનિવર્સિટી, વઢવાણ
ડૉ. હરેશકુમાર ચિત્રોડા
અસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, શિક્ષણશાસ્ત્ર વિભાગ, સુરેન્દ્રનગર યુનિવર્સિટી, વઢવાણ

સારાંશ

પ્રસ્તુત અભ્યાસનો મુખ્ય હેતુ ઉચ્ચ પ્રાથમિક કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓની સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને તેમની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેનો સંબંધ જાણવા તેમજ વિવિધ સામાજિક-આર્થિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં તફાવત તપાસવાનો હતો. અભ્યાસ માટે અમદાવાદ શહેરની Jay Somnath Vidhyalaya અને Shantiketan Vidhyalayaમાંથી ધોરણ VIIના કુલ 180 વિદ્યાર્થીઓની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. વિદ્યાર્થીઓની પસંદગી માટે Simple Random Sampling પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ માપવા માટે R.L. Bhardwaj (2014) દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલ Socio-economic Status Scaleનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ તેમના અગાઉના ધોરણના પ્રાપ્ત ગુણના આધારે નક્કી કરવામાં આવી હતી.

પ્રાપ્ત માહિતીનું વિશ્લેષણ Karl Pearson Product Moment Correlation Coefficient અને t-test દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. અભ્યાસના પરિણામો દર્શાવે છે કે સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે હકારાત્મક અને નોંધપાત્ર સંબંધ જોવા મળે છે. ઉચ્ચ સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ સામાન્ય રીતે વધુ જોવા મળી હતી, જ્યારે મધ્યમ અને નીચી સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓમાં શૈક્ષણિક સિદ્ધિ તુલનાત્મક રીતે ઓછી જોવા મળી હતી. પરિણામો સૂચવે છે કે

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 6
November-December: 2025

વિદ્યાર્થીઓને મળતી શૈક્ષણિક સુવિધાઓ, અભ્યાસ માટેનું ઘરેલું વાતાવરણ, માતા-પિતાનું શૈક્ષણિક માર્ગદર્શન અને આર્થિક સંસાધનો તેમની શૈક્ષણિક પ્રગતિમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી શકે છે.

મુખ્ય શબ્દો: સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ, શૈક્ષણિક સિદ્ધિ, ઉચ્ચ પ્રાથમિક શિક્ષણ, ધોરણ VII, વિદ્યાર્થીઓ, શાળા શિક્ષણ.

1. પરિચય

આધુનિક સમાજમાં શિક્ષણ વ્યક્તિ અને સમાજના વિકાસનું મુખ્ય સાધન છે. શિક્ષણ દ્વારા વ્યક્તિ જ્ઞાન, કૌશલ્ય, મૂલ્યો અને યોગ્ય વલણ પ્રાપ્ત કરે છે. કોઈપણ વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સફળતા તેના વ્યક્તિગત પ્રયત્નો ઉપરાંત તેના કુટુંબ અને સામાજિક વાતાવરણ સાથે પણ જોડાયેલી હોય છે.

વિદ્યાર્થીનું કુટુંબ તેનું પ્રથમ સામાજિક વાતાવરણ છે. માતા-પિતાનું શિક્ષણ, વ્યવસાય, આવક, રહેઠાણ, ઘરમાં ઉપલબ્ધ શૈક્ષણિક સાધનો અને બાળકો પ્રત્યેનો શૈક્ષણિક અભિગમ વિદ્યાર્થીની અભ્યાસપ્રક્રિયાને અસર કરી શકે છે. ઉચ્ચ સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા પરિવારોમાં સામાન્ય રીતે પુસ્તકો, ઇન્ટરનેટ, ડિજિટલ સાધનો, ખાનગી માર્ગદર્શન અને અન્ય શૈક્ષણિક સાધનો મેળવવાની તકો વધુ હોઈ શકે છે.

બીજી તરફ, ઓછી સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓને કેટલીક વખત અભ્યાસ માટે જરૂરી સાધનો, યોગ્ય અભ્યાસનું વાતાવરણ અને માતા-પિતાનું પૂરતું શૈક્ષણિક માર્ગદર્શન મળવામાં મુશ્કેલી પડી શકે છે. જોકે આનો અર્થ એવો નથી કે ઓછી સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા દરેક વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ઓછી હોય છે. વિદ્યાર્થીની મહેનત, શાળાનું વાતાવરણ, શિક્ષકનું માર્ગદર્શન અને વ્યક્તિગત ક્ષમતા પણ મહત્વપૂર્ણ પરિબળો છે.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 6
November-December: 2025

ઉચ્ચ પ્રાથમિક કક્ષા વિદ્યાર્થીના શૈક્ષણિક જીવનનો મહત્વપૂર્ણ તબક્કો છે. આ તબક્કે વિદ્યાર્થીઓમાં અભ્યાસની પદ્ધતિ, સ્વતંત્ર વિચારશક્તિ અને શૈક્ષણિક જવાબદારી વિકસતી હોય છે. તેથી આ કક્ષાએ સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેનો સંબંધ સમજવો જરૂરી છે.

2. અભ્યાસની જરૂરિયાત અને મહત્વ

સામાજિક-આર્થિક પરિબળો અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેના સંબંધનો અભ્યાસ શિક્ષકો, વાલીઓ, શાળા સંચાલકો અને શિક્ષણ આયોજનકારો માટે ઉપયોગી છે.

આ અભ્યાસનું મહત્વ નીચે મુજબ છે:

1. વિદ્યાર્થીઓની સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ સમજવામાં મદદ મળે છે.
2. વિવિધ સામાજિક-આર્થિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિની તુલના કરી શકાય છે.
3. ઓછી સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓ માટે જરૂરી સહાય ઓળખી શકાય છે.
4. શિક્ષકો વિદ્યાર્થીઓની વિવિધ પૃષ્ઠભૂમિને ધ્યાનમાં રાખીને શિક્ષણ આપી શકે છે.
5. શાળા દ્વારા શૈક્ષણિક રીતે નબળા વિદ્યાર્થીઓ માટે વધારાનું માર્ગદર્શન આપી શકાય છે.
6. વાલીઓને બાળકોના શિક્ષણમાં સક્રિય ભાગ લેવા માટે પ્રોત્સાહિત કરી શકાય છે.
7. શૈક્ષણિક અસમાનતા ઘટાડવા માટે યોગ્ય આયોજન કરવામાં મદદ મળી શકે છે.

3. અભ્યાસના હેતુઓ

પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ નીચે મુજબ હતા:

1. ઉચ્ચ પ્રાથમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિનો અભ્યાસ કરવો.
2. ઉચ્ચ પ્રાથમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિનો અભ્યાસ કરવો.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 6
November-December: 2025

3. સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેનો સંબંધ તપાસવો.
4. ઉચ્ચ અને નીચી સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિની તુલના કરવી.
5. વિવિધ સામાજિક-આર્થિક જૂથોના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં તફાવત તપાસવો.

4. સંશોધન પરિકલ્પનાઓ

અભ્યાસ માટે નીચેની શૂન્ય પરિકલ્પનાઓ રચવામાં આવી હતી:

$H_0$1: ઉચ્ચ પ્રાથમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે કોઈ નોંધપાત્ર સંબંધ નથી.

$H_0$2: ઉચ્ચ અને નીચી સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સરેરાશ ગુણમાં કોઈ નોંધપાત્ર તફાવત નથી.

$H_0$3: વિવિધ સામાજિક-આર્થિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં કોઈ નોંધપાત્ર તફાવત નથી.

5. સંશોધન પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં વર્ણનાત્મક અને સહસંબંધાત્મક સંશોધન પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેનો સંબંધ જાણવા માટે સહસંબંધાત્મક અભિગમ ઉપયોગી હતો. અભ્યાસ માટે ધોરણ VIIના કુલ **180 વિદ્યાર્થીઓ** પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. વિદ્યાર્થીઓની પસંદગી અમદાવાદની નીચેની બે શાળાઓમાંથી કરવામાં આવી હતી.

ક્રમ	શાળાનું નામ	વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા
1	Jay Somnath Vidhyalaya	90
2	Shantiketan Vidhyalaya	90

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 6
November-December: 2025

કુલ		**180**

વિદ્યાર્થીઓની સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ જાણવા માટે **R.L. Bhardwaj (2014)** દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલ Socio-economic Status Scaleનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. આ માપદંડ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓના કુટુંબની સામાજિક અને આર્થિક સ્થિતિનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું હતું. વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ તેમના અગાઉના ધોરણમાં મેળવેલા ગુણના આધારે નક્કી કરવામાં આવી હતી. પ્રાપ્ત ગુણોને વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સૂચક તરીકે લેવામાં આવ્યા હતા.

કોષ્ટક 1: સંશોધનમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલા મુખ્ય ચલ

ક્રમ	ચલ	ચલનો પ્રકાર	માપન
1	સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ	સ્વતંત્ર ચલ	SES Scale
2	શૈક્ષણિક સિદ્ધિ	આશ્રિત ચલ	અગાઉના ધોરણના ગુણ
3	ધોરણ	નિયંત્રિત ચલ	VII
4	શાળા	નમૂના સંબંધિત ચલ	2 શાળાઓ
5	નમૂનાનું કદ	–	180

સંશોધકે બંને શાળાઓની મુલાકાત લઈને જરૂરી માહિતી એકત્રિત કરી હતી. વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ સંબંધિત માહિતી મેળવવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ વિદ્યાર્થીઓના અગાઉના ધોરણના શૈક્ષણિક પરિણામના આધારે શૈક્ષણિક સિદ્ધિ નક્કી કરવામાં આવી હતી.

એકત્રિત માહિતીનું વર્ગીકરણ, કોષ્ટકીકરણ અને આંકડાકીય વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું હતું.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal

ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 6
November-December: 2025

6. પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન

કોષ્ટક 2: સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિના સ્તર પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓ

સામાજિક-આર્થિક સ્તર	વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા	ટકાવારી
ઉચ્ચ	54	30.00
મધ્યમ	81	45.00
નીચું	45	25.00
કુલ	**180**	**100.00**

કોષ્ટક 2 મુજબ 180 વિદ્યાર્થીઓમાંથી 54 વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ સામાજિક-આર્થિક સ્તર ધરાવતા હતા, જે 30.00% છે. 81 વિદ્યાર્થીઓ મધ્યમ સામાજિક-આર્થિક સ્તરના હતા, જે 45.00% છે, જ્યારે 45 વિદ્યાર્થીઓ નીચા સામાજિક-આર્થિક સ્તરના હતા, જે 25.00% છે. આથી અભ્યાસના નમૂનામાં મધ્યમ સામાજિક-આર્થિક સ્તર ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓનું પ્રમાણ સૌથી વધુ હતું.

કોષ્ટક 3: સામાજિક-આર્થિક સ્તર પ્રમાણે શૈક્ષણિક સિદ્ધિ

સામાજિક-આર્થિક સ્તર	N	સરેરાશ ગુણ	S.D.
ઉચ્ચ	54	76.41	7.28
મધ્યમ	81	68.73	8.16
નીચું	45	60.84	8.71
કુલ	**180**	**68.80**	**9.87**

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 6
November-December: 2025

કોષ્ટક 3 પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ઉચ્ચ સામાજિક-આર્થિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓના સરેરાશ ગુણ 76.41 હતા. મધ્યમ સામાજિક-આર્થિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓના સરેરાશ ગુણ 68.73 હતા, જ્યારે નીચા સામાજિક-આર્થિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓના સરેરાશ ગુણ 60.84 હતા.

આ પરિણામ પરથી જણાય છે કે સામાજિક-આર્થિક સ્તર વધવાની સાથે વિદ્યાર્થીઓની સરેરાશ શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં પણ વધારો જોવા મળ્યો હતો.

કોષ્ટક 4: સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે Karl Pearson Correlation

ચલ	N	r	સંબંધનું સ્વરૂપ
સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ	180	0.68	હકારાત્મક અને નોંધપાત્ર

કોષ્ટક 4 મુજબ સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે **0.68**નો હકારાત્મક સહસંબંધ જોવા મળે છે. આ દર્શાવે છે કે બંને ચલ વચ્ચે મધ્યમથી મજબૂત હકારાત્મક સંબંધ છે.

અર્થાત્ સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ઊંચી હોય તેવા વિદ્યાર્થીઓમાં સામાન્ય રીતે શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પણ ઊંચી જોવા મળી હતી. તેનાથી વિપરીત, ઓછી સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓમાં શૈક્ષણિક સિદ્ધિ તુલનાત્મક રીતે ઓછી જોવા મળી હતી.

આ પરિણામના આધારે **$H_0$1નો અસ્વીકાર** કરવામાં આવે છે અને એવું કહી શકાય કે સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે નોંધપાત્ર હકારાત્મક સંબંધ છે.

કોષ્ટક 5: ઉચ્ચ અને નીચા SES જૂથની શૈક્ષણિક સિદ્ધિની t-test દ્વારા તુલના

જૂથ	N	Mean	S.D.	t-value	પરિણામ
ઉચ્ચ SES	54	76.41	7.28	9.71	નોંધપાત્ર

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 6
November-December: 2025

નીચું SES	45	60.84	8.71		

કોષ્ટક 5 પરથી જણાય છે કે ઉચ્ચ સામાજિક-આર્થિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓનો સરેરાશ શૈક્ષણિક ગુણ 76.41 છે, જ્યારે નીચા સામાજિક-આર્થિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓનો સરેરાશ ગુણ 60.84 છે.

બંને જૂથોના સરેરાશ ગુણ વચ્ચે સ્પષ્ટ તફાવત જોવા મળે છે. ઉચ્ચ SES જૂથના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ નીચા SES જૂથ કરતાં વધારે જોવા મળી હતી.

આથી **$H_0$2નો અસ્વીકાર** કરવામાં આવે છે. એટલે કે ઉચ્ચ અને નીચા સામાજિક-આર્થિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં નોંધપાત્ર તફાવત જોવા મળે છે.

કોષ્ટક 6: શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સ્તર પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓ

શૈક્ષણિક સિદ્ધિ	ગુણની શ્રેણી	વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા	ટકાવારી
ઉચ્ચ	75 અને તેથી વધુ	51	28.33
મધ્યમ	60-74	86	47.78
નીચું	60થી ઓછા	43	23.89
કુલ		**180**	**100.00**

કોષ્ટક 6 મુજબ 51 વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ધરાવતા હતા, જ્યારે 86 વિદ્યાર્થીઓ મધ્યમ શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ધરાવતા હતા. 43 વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ નીચી હતી.

આ પરિણામ દર્શાવે છે કે નમૂનામાં મોટાભાગના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ મધ્યમ સ્તરની હતી.

કોષ્ટક 7: સામાજિક-આર્થિક સ્તર અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિનું વિતરણ

SES	ઉચ્ચ સિદ્ધિ	મધ્યમ સિદ્ધિ	નીચી સિદ્ધિ	કુલ

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 6
November-December: 2025

ઉચ્ચ	27	24	3	54
મધ્યમ	21	48	12	81
નીચું	3	14	28	45
કુલ	**51**	**86**	**43**	**180**

કોષ્ટક 7માંથી જોવા મળે છે કે ઉચ્ચ સામાજિક-આર્થિક સ્તરના 54 વિદ્યાર્થીઓમાંથી 27 વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ધરાવતા હતા. મધ્યમ SESના 81 વિદ્યાર્થીઓમાંથી 48 વિદ્યાર્થીઓ મધ્યમ શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ધરાવતા હતા. નીચા SESના 45 વિદ્યાર્થીઓમાંથી 28 વિદ્યાર્થીઓ નીચી શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ધરાવતા હતા. આ વિતરણ સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેના હકારાત્મક સંબંધને વધુ સ્પષ્ટ કરે છે.

7. મુખ્ય તારણો

1. અભ્યાસમાં કુલ 180 ધોરણ VIIના વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.
2. નમૂનામાં મધ્યમ સામાજિક-આર્થિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓનું પ્રમાણ સૌથી વધુ હતું.
3. ઉચ્ચ SES ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓના સરેરાશ શૈક્ષણિક ગુણ સૌથી વધુ હતા.
4. નીચા SES ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓના સરેરાશ શૈક્ષણિક ગુણ સૌથી ઓછા હતા.
5. સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે હકારાત્મક સંબંધ જોવા મળ્યો.
6. ઉચ્ચ સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓ સામાન્ય રીતે ઉચ્ચ શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ધરાવતા હતા.
7. મધ્યમ SES ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓમાં મુખ્યત્વે મધ્યમ સ્તરની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ જોવા મળી.
8. નીચા SES ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓમાં નીચી શૈક્ષણિક સિદ્ધિનું પ્રમાણ તુલનાત્મક રીતે વધુ હતું.

9. ઉચ્ચ અને નીચા SES જૂથોના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં નોંધપાત્ર તફાવત જોવા મળ્યો.
10. અભ્યાસ દર્શાવે છે કે સામાજિક-આર્થિક પરિસ્થિતિ વિદ્યાર્થીના શૈક્ષણિક વિકાસ સાથે મહત્વપૂર્ણ રીતે જોડાયેલી છે.

8. ચર્ચા

વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ એક જ પરિબળથી નક્કી થતી નથી. વિદ્યાર્થીની બુદ્ધિ, અભ્યાસની ટેવ, પ્રેરણા, શાળાનું વાતાવરણ, શિક્ષકનું માર્ગદર્શન અને કુટુંબનું વાતાવરણ જેવા પરિબળો પણ તેની શૈક્ષણિક સિદ્ધિને અસર કરે છે. તેમ છતાં, આ અભ્યાસમાં સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે સ્પષ્ટ હકારાત્મક સંબંધ જોવા મળ્યો છે.

ઉચ્ચ SES ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓને ઘરમાં અભ્યાસ માટે યોગ્ય જગ્યા, પુસ્તકો, ડિજિટલ સાધનો, ઇન્ટરનેટ અને અન્ય શૈક્ષણિક સાધનો સરળતાથી ઉપલબ્ધ થવાની સંભાવના વધારે હોય છે. આવા વિદ્યાર્થીઓને વાલીઓ તરફથી શૈક્ષણિક માર્ગદર્શન પણ વધુ મળી શકે છે.

મધ્યમ SES ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓ માટે કેટલીક શૈક્ષણિક સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ હોય છે, પરંતુ તે ઉચ્ચ SES જૂથની સરખામણીમાં મર્યાદિત હોઈ શકે છે. તેથી તેમની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પણ મધ્યમ સ્તરની જોવા મળે છે.

નીચી SES ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓને આર્થિક મર્યાદાઓ ઉપરાંત અભ્યાસ માટે યોગ્ય વાતાવરણ, પૂરતા શૈક્ષણિક સાધનો અને વ્યક્તિગત માર્ગદર્શનની અછતનો સામનો કરવો પડી શકે છે. આ કારણોસર તેમની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર અસર થઈ શકે છે.

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 6
November-December: 2025

પરંતુ સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિને શૈક્ષણિક નિષ્ફળતાનું એકમાત્ર કારણ માનવું યોગ્ય નથી. ઘણા વિદ્યાર્થીઓ મર્યાદિત સંસાધનો હોવા છતાં સારા પરિણામો પ્રાપ્ત કરે છે. તેથી શાળા અને શિક્ષકની સહાય દ્વારા આવા વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક પ્રગતિમાં સુધારો લાવી શકાય છે.

9. નિષ્કર્ષ

પ્રસ્તુત અભ્યાસનો મુખ્ય હેતુ ઉચ્ચ પ્રાથમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓની સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને તેમની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચેના સંબંધનો અભ્યાસ કરવાનો હતો. અભ્યાસ માટે અમદાવાદની Jay Somnath Vidhyalaya અને Shantiketan Vidhyalayaમાંથી ધોરણ VIIના કુલ 180 વિદ્યાર્થીઓ પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

અભ્યાસના પરિણામો દર્શાવે છે કે સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ વચ્ચે હકારાત્મક સંબંધ છે. ઉચ્ચ સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓના સરેરાશ શૈક્ષણિક ગુણ વધુ જોવા મળ્યા હતા, જ્યારે નીચી સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓના સરેરાશ ગુણ તુલનાત્મક રીતે ઓછા જોવા મળ્યા હતા.

આ પરિણામ એ વાત તરફ સંકેત કરે છે કે વિદ્યાર્થીના શૈક્ષણિક વિકાસમાં તેના કુટુંબની સામાજિક અને આર્થિક પરિસ્થિતિ મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી શકે છે. જોકે, વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિને માત્ર SESના આધારે સમજવી યોગ્ય નથી. શાળાનું વાતાવરણ, શિક્ષકનું માર્ગદર્શન, વિદ્યાર્થીની મહેનત, અભ્યાસની ટેવ અને માતા-પિતાનો સહકાર પણ એટલા જ મહત્વપૂર્ણ છે.

અંતે એવું કહી શકાય કે દરેક વિદ્યાર્થીને તેની સામાજિક-આર્થિક પૃષ્ઠભૂમિને ધ્યાનમાં લીધા વિના સમાન શૈક્ષણિક તકો મળવી જોઈએ. ખાસ કરીને ઓછી સામાજિક-આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓને શાળા

GYANBODH
An International Multidisciplinary Peer Reviewed Journal
ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 6
November-December: 2025

દ્વારા વધારાનું માર્ગદર્શન, શૈક્ષણિક સામગ્રી અને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે તો તેમની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં સુધારો લાવી શકાય છે.

સંદર્ભસૂચિ

1. Bhardwaj, R. L. (2014). Socio-economic Status Scale. Agra: National Psychological Corporation.
2. Best, J. W., & Kahn, J. V. (2006). Research in Education. New Delhi: Prentice Hall of India.
3. Garrett, H. E. (2005). Statistics in Psychology and Education. New Delhi: Paragon International Publishers.
4. Gohil, Chandulal (2024). Impact of School Environment on Economics Subject Results of Class 12 Students: A Study. AYUDH: International Peer-Reviewed Refereed Journal. Vol. 14: 1-3.
5. Mangal, S. K. (2012). Statistics in Psychology and Education. New Delhi: PHI Learning.
6. Kothari, C. R. (2004). Research Methodology: Methods and Techniques. New Delhi: New Age International.
7. Patel, Mosamben (2024). Role of School Environment in Shaping Academic Outcomes: A Focus on Commerce Students of Class 12 in Sabarkantha. AYUDH: International Peer-Reviewed Refereed Journal. Vol. 12: 96-98.

ISSN:3048-9792
Volume: 2
Issue: 6
November-December: 2025

8. Aggarwal, J. C. (2008). Theory and Principles of Education. New Delhi: Vikas Publishing House.